

शाळा आणि शासकीय वसतीगृहांतील
विद्यार्थ्यांकरिता कार्यरत थेट लाभ हस्तांतरण
(डीबीटी) धोरणाचा अभ्यास करण्यासाठी
अभ्यासगट स्थापन करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

आदिवासी विकास विभाग

शासन निर्णय क्र. आवगृ-२०१८/ प्र.क्र.१२/का. १२

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२.

दि. १३ ऑगस्ट, २०२०.

वाचा :-

१. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय, क्र.शाआशा-२०१५/प्र.क्र.३४१/का-१३, दि.१०.०३.२०१६.
२. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय, क्र.शाआशा-२०१५/प्र.क्र.३४१(भाग-१)/का-१३, दि.१५.०६.२०१७.
३. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय, क्र.आवगृ-२०१७/प्र.क्र.१८/का-१२, दि.०६.०५.२०१७.
४. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय, क्र.आवगृ-२०१८/प्र.क्र.१२/का-१२, दि.०५.०४.२०१८.
५. आयुक्त, आदिवासी विकास आयुक्तालय, नाशिक यांचे पत्र. क्र.शावगृ२०२०/ प्र.क्र./का.६(३), दि.१७.०७.२०२०.

प्रस्तावना :-

आदिवासी विकास विभागांतर्गत शासकीय आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक वापराच्या वस्तू जसे गणवेश, नाईट ड्रेस, पीटी ड्रेस, स्वेटर, टॉवेल, तेल, टूथपेस्ट व ब्रश, अंडरगारमेंट्स, बेडिंग, शालेय व लेखन सामुग्री इत्यादी साहित्य वस्तू स्वरूपात खरेदी करून देण्यात येत होते. तसेच शासकीय वसतीगृहातील विद्यार्थ्यांना लेखन साहित्य, पुस्तके, छत्री इत्यादी वस्तू खरेदी करून देण्यात येत होत्या. परंतु, सदर खरेदीबाबत तक्रारी, न्यायालयीन प्रकरणे इत्यादी कारणांमुळे खरेदीची कार्यवाही विहीत वेळेत पूर्ण करण्याच्या अडचणी येत होत्या, पर्यायाने सदर अत्यावश्यक साहित्य विद्यार्थ्यांना विहीत वेळेत मिळत नव्हते. तसेच त्यांच्या गुणवत्ता व दर्जाबाबत प्रश्न उपस्थित होत होते. स्वेटर वगैरे वस्तू हिवाळा संपत आल्यावर वाटप झाल्याने त्याबाबतत विधानसभा प्रश्न उपस्थित झाले होते. या सर्व बाबींचा विचार करून सर्व वस्तू वैयक्तिक दैनंदिन वापराच्या असल्याने त्या संबंधीत पालकांना खरेदी करता येऊ शकत असल्याने विभागाने शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून सदर वस्तुंसाठी थेट निधी देण्याचा धोरणात्मक निर्णय घेतला आहे.

शासकीय वसतीगृहांमध्ये राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांना भोजनठेके निश्चित करून भोजनाची व्यवस्था करण्यात आली होती. परंतु, वसतीगृहातील विद्यार्थ्यांच्या शाळेच्या/महाविद्यालयाच्या वेळा वेगवेगळ्या असल्याने त्यांचे काही प्रश्न होते, तसेच वारंवार भोजन ठेकेदार बदलण्याबाबत विद्यार्थ्यांच्या तक्रारी असतात. एकाच शहरामधील वसतीगृहामध्ये भोजन देण्याचे दर वेगवेगळे येत असल्यामुळे लेखा आक्षेपही आले होते. वसतीगृहात राहणारी मुले मोठी असल्याने ती भोजनाची व्यवस्था स्वतः करण्यास सक्षम असतात. तसेच वसतीगृहे ही शहरी भागांमध्ये असल्याने खाजगी

खानावळी उलब्ध असतात. या सर्व बाबींचा विचार करुन जिल्हा, विभाग व महानगरपालिका क्षेत्रामधील वसतीगृहांमध्ये भोजनठेके न नेमता, भोजनासाठी विद्यार्थ्यांना थेट निधी देण्याचा निर्णय विभागाने दि.०५.०४.२०१८ मध्ये घेतला. सदर निर्णय घेतला त्या वर्षी काही संघटनाकडून प्रथम विरोध झाला. परंतु गेल्या दोन वर्षांमध्ये सदर पद्धत सुरळीतपणे सुरु आहे.

शासकीय आश्रमशाळांमध्ये DBT धोरण राबविताना संबंधित लाभार्थ्यांनी वस्तू प्रथम खरेदी करावी. त्यानंतर शासनाने निश्चित केलेल्या रक्कमेची प्रतिपूर्ती करण्यात येते. परंतु आदिवासी विद्यार्थ्यांची आर्थिक परिस्थिती विचारात घेऊन विभागाने आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना आगाऊ निधी देण्याचा निर्णय घेतला. तसेच वसतीगृहांमध्ये विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक वापराच्या वस्तू या सर्वांचा निधी संपूर्णपणे आगाऊ देण्याचा निर्णय घेतला आहे. तसेच भोजनासाठी तीन महिन्यांचा निधी विद्यार्थ्यांना आगाऊ देण्यात येतो. जेणेकरुन विद्यार्थी भोजनपुरवठादारास वेळेवर रक्कम देऊ शकतील किंवा विद्यार्थी ग्रुप करुन साहित्य खरेदी करुन सहकारी तत्त्वावर खानावळ चालू शकतील.

तथापि, DBT योजना बंद करण्याच्या अनुषंगाने राज्यात आंदोलने झाली असून रोख रक्कम हातात आल्याने त्याचा वापर मुलांकडून सकस आहारासाठी न झाल्याने आरोग्याचे प्रश्न निर्माण झाल्याची बाब विधानसभा सदस्यांनी निदर्शनास आणून दिली असून त्यांनी सदर योजना रद्द करण्याबाबत मागणी केली आहे. त्याबाबतचा विचार करुन शासकीय आश्रमशाळा व वसतीगृहातील विद्यार्थ्यांकरिता सुरु असलेल्या DBT धोरणाचा अभ्यास करण्यासाठी एक अभ्यासगट स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

शासकीय आश्रमशाळा व वसतीगृहातील विद्यार्थी वैयक्तिक वापराच्या वस्तू व लेखन साहित्य, पुस्तके इत्यादी बाबी साठी तसेच जिल्हा, विभाग व महानगरपालिका स्तरावरील वसतीगृहामधील विद्यार्थ्यांना भोजनासाठी देण्यात येणाऱ्या DBT धोरणाचा अभ्यास करुन पूर्वीप्रमाणे सदर साहित्य वस्तू स्वरुपात द्यावे/आहारासाठी भोजनठेके सुरु करावेत किंवा DBT धोरणच सुरु ठेवावे, याचा अभ्यास करणेसाठी खालीलप्रमाणे अभ्यासगट स्थापन करण्यात येत आहे.

अ.क्र.	सदस्याचे नाव	पदनाम	अभ्यासगटातील पदनाम
१.	श्री. पदमाकर वळवी	माजी मंत्री	अध्यक्ष
२.	श्री. आर. के. मुटाटकर	अॅन्थ्रापॉलॉजीस्ट व सामाजिक कार्यकर्ते.	सदस्य
३.	श्री. हरीदास धुर्वे	प्राध्यापक, अर्थशास्त्र, कला वाणिज्य महाविद्यालय, यवतमाळ	सदस्य
४.	श्री. राजस परचुरे	संचालक, गोखले इन्स्टिट्यूट ऑफ पॉलीटीक्स अॅण्ड इकॉनॉमीक्स, पुणे	सदस्य

५.	डॉ.विरेन्द्र जाधवराव	निवृत्त संचालक, लेखा व कोषागार, मुंबई.	सदस्य
६.	श्रीमती.पवनीत कौर	आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे.	सदस्य सचिव.

समितीची कार्यकक्षा:-

१. सदर समिती DBT धोरण सुरु होण्यापूर्वी तीन वर्षांच्या आणि DBT सुरु झाल्यापासून आतापर्यंतच्या कालावधीतील परिणामांचा अभ्यास करेल. सदर समिती यासाठीच्या माहितीसाठी आदिवासी विकास विभागाच्या विविध कार्यालयाकडून आवश्यक माहिती घेऊ शकेल. संबंधित कार्यालयाकडून अभ्यासगटाने मागीविलेले साहित्य/माहिती ७ दिवसांच्या आत उपलब्ध करून देण्याचे बंधनकारक असेल.
२. सदर समिती अभ्यास करण्यासाठी विद्यार्थी व त्यांचे पालक यांच्याशी प्रत्यक्ष भेट देऊन चर्चा करेल.
३. अभ्यासगटाने DBT च्या विविध पर्यायामधून (दैनंदिन वस्तुंकरिता, आहाराकरिता) आश्रमशाळा, वसतीगृहे यांना भेट देऊन सर्व्हे करणे आवश्यक राहिल. त्यामध्ये प्रामुख्याने नंदूरबार, गडचिरोली, पालघर, धारणी, कळवण येथील शाळांच्या/वसतीगृहांचा समावेश असावा.
४. अभ्यासगटास DBT बाबत अभ्यास करून त्यामध्ये काही सुधारणा सूचविता येतील.

कालावधी:-

अभ्यासगटाने त्यांचा अहवाल आदिवासी विकास विभागास अभ्यासगट स्थापन झाल्यापासून १ महिन्यांच्या कालावधीमध्ये सादर करावा.

मानधन व प्रवास भत्ता:-

शासकीय सेवेतून निवृत्त झालेल्या सदस्या व्यतिरिक्त अन्य सदस्य व अशासकीय सदस्य यांना समितीच्या कालावधीसाठी उपस्थिती भत्ता प्रति बैठक रु. ५०००/- व सर्व सदस्यांना प्रत्यक्ष केलेल्या प्रवासानुसार रेल्वेच्या वर्ग-२ च्या तिकिटाच्या दराने प्रवासभाडे देय राहिल. अभ्यासगटाच्या बैठकी संदर्भात सर्व व्यवस्था क्षेत्रिय कार्यालयांनी करावी.

समन्वय अधिकारी:-

समितीच्या कामाचे समन्वय करण्याची जबाबदारी आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांची राहिल.

अभ्यासगटावर होणारा खर्च :-

सदर अभ्यासगटाकरिता होणारा खर्च २२२५, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण; ०२, अनुसूचित जमातीचे कल्याण; ७९६, जनजाती क्षेत्र

उपयोजना; (०१) जनजाती क्षेत्र उपयोजना; (०१)(५९), मुलांसाठी व मुलींसाठी शासकीय वसतीगृह (राज्यस्तर योजना) (कार्यक्रम); २२२५ D७२५ या लेखाशीर्षाखालील ५०-इतर खर्च या बाबीखाली सन २०२०-२१ या आर्थिक वर्षातील उपलब्ध तरतूदीमधून करण्यात यावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२००८१३१५२४१९५३२४ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(ल. गो. ढोके)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत :-

- १) मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
- २) मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मा.मंत्री (आदिवासी विकास), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ४) मा. राज्यमंत्री (आदिवासी विकास), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) सर्व मा. विधानसभा सदस्य.
- ६) सर्व मा. विधानपरिषद सदस्य.
- ७) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) प्रधान सचिव, आदिवासी विकास, यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) अभ्यासगटातील सर्व माननीय सदस्य (आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांच्यामार्फत)
- १०) आयुक्त, आदिवासी विकास, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक.
- ११) आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे.
- १२) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य, आदिवासी विकास महामंडळ मर्या. नाशिक.
- १३) अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, महाराष्ट्र राज्य नागपूर / नाशिक/ ठाणे / अमरावती.
- १४) सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प.
- १५) महालेखापाल (लेखा परिक्षा) / (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-१, मुंबई
- १६) महालेखापाल (लेखा परिक्षा) / (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-२, नागपूर.
- १७) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.
- १८) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
- १९) संचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
- २०) सर्व उप सचिव/ अवर सचिव/कार्यासन अधिकारी, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- २१) निवडनस्ती (का-१२) आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.